

Waarom Feuerstein belangrijk blijft in de 21ste eeuw

Reflecties ter gelegenheid van de 100ste geboortedag van Reuven Feuerstein

Jo Lebeer¹

Hoe ik op het spoor van Reuven Feuerstein kwam

Toen ik eind jaren tachtig promoveerde over kinderen met hersenbeschadiging en hun omgeving, was ik op zoek naar kinderen die hun negatieve prognose 'ontgroeid' waren. In een van de focusgroepen liet een moeder van een kind met autisme en een verstandelijke beperking, die in vier talen kon lezen, me een tijdschrift zien waarin verschillende psychologen werden geïnterviewd over hun opvattingen over intelligentie. Een van de geïnterviewden was Reuven Feuerstein. Hij trok vooral mijn aandacht met zijn theorie van modificeerbaarheid. In onze opleiding als arts, was intelligentie in onze geest iets dat vaststond. Ik wilde hier meer over weten. Toevallig was Reuven Feuerstein spreker op dezelfde conferentie in Boedapest, waar ik mijn promotieonderzoek presenteerde. Daarna kwam hij naar me toe en vroeg om mijn resultaten te zien met de hersenscans van de kinderen en hun onverwachte ontwikkelingen, die ik probeerde te verklaren door ecologische neuroplasticiteit. Met Feuerstein's theorie van Structurele Cognitieve Modificeerbaarheid en Gemedieerde Leerervaring erbij, vielen puzzelstukjes op zijn plaats. Ik raakte geboeid door de man en zijn theorieën. Hij nodigde me uit om in Jeruzalem te komen studeren. Ik ging, en ik keerde bijna elk jaar terug. Na al die jaren is mijn enthousiasme nooit gestopt.

Eén van de groten van de 20ste eeuwse psychologie

Reuven Feuerstein (1921-2014) was door en door een "product" van de twintigste eeuw: geboren in Roemenië-Moldavië, gevlucht tijdens W.O.II naar het toenmalige Palestina, gestudeerd bij Jean Piaget in Genève; ontwikkelde zijn theorie en methoden door zijn ervaring met vluchtelingen na de holocaust; maakte een doctoraat aan de Sorbonne, en leefde en werkte verder vanuit Jerusalem, waar hij kinderen en volwassenen met barrières tegen het leren hielp. Sinds de jaren 80 werden zijn methoden meer en meer gekend door de internationale workshops. Hij kende alle "grote" psychologen van de twintigste eeuw en zij kenden hem. Ter gelegenheid van de viering van zijn 100ste geboortedag vragen we ons af hoe relevant zijn theorie en methoden nog zijn in de 21ste eeuw.

Een programma met meerdere jaren van dienst

Het Instrumenteel Verrijgingsprogramma (IVP) ontstond in de jaren 50, bedoeld als een systematisch programma om het denken te trainen en zelfstandig leren te verbeteren, en is in al die tijd weinig veranderd, op een iets moderner ogende kleurenversie na. Het is nog steeds een potlood- en papier programma, bestaande uit 14 "instrumenten" om het denken te "verrijken", een totaal van ongeveer 330 werkbladen. In het begin van deze eeuw kwam er een zgn. "basic" versie bij voor gebruik vanaf een (mentale) leeftijd van ongeveer 5 jaar, maar ook dat is nog steeds een potlood- en papierversie.

Hoe 21ste eeuws is dat nog, in een tijd van haast complete digitalisering van de samenleving, inclusief onderwijs en vrije tijd, laptops voor iedere leerling, al dan niet serious games, 3D VR brillen, Wii en playstations. Het IVP oogt bovendien helemaal niet modern: de tekeningen van auto's zijn die van

---

¹ Jo Lebeer is arts en emeritus professor in handicapstudies aan de Universiteit Antwerpen. Vanuit zijn proefschriftonderzoek over ecologie en plasticiteit bij kinderen met hersenletsel, ging hij in de jaren 90 in opleiding bij Prof. Feuerstein in Israel. Sindsdien heeft hij verschillende Europese projecten ontworpen en geleid op het gebied van leer- en inclusiebevordering. Hij leidde workshops in talrijke landen. Hij werkt met kinderen en volwassenen met ontwikkelingsproblemen of niet-aangeboren hersenletsel.

classic cars. De werkbladen ogen niet flashy zoals de meeste schoolboeken van nu. Het is haast onverkoopbaar. Het programma is ook niet vrij verkrijgbaar, je kan het alleen aanschaffen na een gedegen opleiding. Die ligt ook niet “in de markt” zoals de meeste huidige fast-food opleidingen van een halve dag.

Hoe relevant is Feuerstein dan nog voor deze tijd?

Voor wie wil kijken voorbij de uiterlijkheden - het gebrek aan 21ste-eeuwse “looks” – blijken de theorie en methodes van Feuerstein net heel geënt op de noden van deze tijd. Technieken en kennis zijn nog nooit zo universeel onmiddellijk beschikbaar geweest, maar ook nog nooit zo volatiel. De mensheid kwam eeuwen toe met watermolens en houtvuren, maar wat kinderen nu op school leren is al verouderd tegen dat ze in het beroepsleven terechtkomen. Mensen van nu hebben een sterk aanpassingsvermogen nodig, moeten nieuwe technieken leren, leren zelf informatie opzoeken. In een internet vol fake news, leugenachtige reclames en de macht van het gefotoshopte beeld – we zien nu de destrastreuze gevolgen ervan in de keuze voor dubieuze presidenten - moeten ze leren kritisch omgaan met een overvloed aan informatie, leren selecteren, vergelijken, plannen en juiste besluiten trekken. Ook moeten ze leren hun neiging tot impulsiviteit bedwingen. Het internet leeft op cookies dankzij ons impulsief klikgedrag, maar voor je het weet heb je een virus binnengehaald.

Dat zijn de 21-ste noodzakelijke vaardigheden. Het IVP helpt juist deze vaardigheden te ontwikkelen: flexibel denken, aanpassen, kritisch denken, goed waarnemen, de tijd nemen vooraleer te doen, systematisch zoeken, verbanden leggen, enz.

Waarom het IVP dan niet wat moderniseren door het te digitaliseren?

Feuerstein heeft zich altijd hiertegen verzet, vanuit het argument dat niet het invullen van het werkblad het doel is, maar de toepassing van de gevonden denkprincipes in het ware leven, de transfer dus. Daarom is het IVP geen zelfstudieprogramma, maar wordt het onder begeleiding van een speciaal opgeleide “mediator” aangeleerd. De mediator “bemiddelt” tussen leerlingen en het werkblad, of ruimer, tussen leerling en de wereld, zodat de stimuli beter verwerkt worden en er een gepast antwoord op kan gegeven worden. Het IVP is, zoals Feuerstein zelf placht te zeggen, een instrument, ja zelfs een excuus, om meer gemedieerde leerervaringen op te bouwen.

Feuerstein krijgt nu gelijk van de wetenschap, in die zin dat meer modern ogende cognitieve digitale programma's zoals Cogmed en neurofeedback op zich niet zo werkzaam blijken te zijn in het bereiken van duurzame leer- en gedragsveranderingen. IVP kan bogen op een soliede wetenschappelijke evidentie – ondanks dat er ook heel wat wetenschappelijke controverses rond zijn gepubliceerd.

Bovendien levert de ontdekking van de ervarings-afhankelijke plasticiteit van de hersenen, die wordt veroorzaakt door activiteit, neurobiologisch bewijs voor de SCM-theorie. Gemedieerde leerervaring is de motor van neuroplasticiteit. Ouders en leraren, iedereen die een kind medieert, helpen niet alleen om de cognitieve ontwikkeling tot stand te brengen, maar ze helpen ook om zinvolle hersenverbindingen te creëren. In feite kunnen ouders en leraren worden beschouwd als neurochirurgen die op het brein inwerken, maar dan zonder een gat in de schedel te boren.

Mediatie is de sleutel

Mediatie is wat ons tot mensen maakt/ Het gaat om het doorgeven van cultuur, van de ene generatie op de andere. Een tekort aan gemedieerde leerervaringen is volgens Feuerstein een wijd voorkomend probleem. Het is een modern cultureel fenomeen, hoewel het uiteraard al altijd bestaan heeft. Het scherpe oog van Feuerstein ontdekte het verband tussen een tekort aan mediatie en een verminderde cognitieve ontwikkeling, toen hij in de vluchtelingenkampen werkte vlak na

W.O.II. We zien nu veel zelfregulatieproblemen bij kinderen en ook volwassenen. Je ziet het op tram en trein bij verminderde beleefdheid, met de toename van ongeremd spuien op het internet, gameverslavingen, toename van ADHD en ASS in haast epidemische proporties. Feuerstein bracht dit in verband met een algemene culturele neiging om rituelen op te geven die zelfregulatie en betekenis mediëren. Mediatie kan je volgens hem onmogelijk overlaten aan machines zoals televisie of computer. Kinderen die voldoende gemedieerde leerervaring hebben opgebouwd zijn later ook in staat om zich aan te passen wanneer omstandigheden hen daartoe dwingen.

Een andere uitdaging van de 21e eeuw is de toenemende diversiteit in de samenleving en in het bijzonder in het onderwijslandschap. Volgens het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de rechten van mensen met een handicap uit 2006 is inclusief onderwijs een recht voor elk kind met een handicap. Alle kinderen moeten samen worden opgevoed in diverse klassen; het kind heeft recht op 'redelijke aanpassingen' en ondersteuning die nodig is om te kunnen deelnemen. Dat vraagt een reorganisatie van het onderwijs. Het is een enorme uitdaging voor leerkrachten. De theorie en methoden van Feuerstein zijn bijzonder geschikt voor inclusief onderwijs. Leraren die goede mediators zijn, zullen niet langer "één recept voor iedereen" toepassen in hun stijl van lesgeven, wanneer ze mediaticriteria begrijpen, in het bijzonder: mediatie van bekwaamheidsgevoelens, delen, individuatie, uitdaging, optimisme, erbij horen, bewustzijn van verandering. De cognitieve kaart is een zeer interessant hulpmiddel om educatief materiaal te differentiëren met betrekking tot inhoud, modaliteiten, mate van complexiteit en abstractie, en efficiëntie, voor sterk verschillende vaardigheden van studenten. Leerkrachten die de cognitieve kaart begrijpen en weten hoe ze moeten mediëren, zullen weten hoe ze moeten differentiëren. Bovendien is een cognitieve benadering, die de leerlingen oriënteert op het leren leren, gunstig voor alle leerlingen. Daarnaast is het geloof in modificeerbaarheid van elk kind cruciaal: leerkrachten die ervan overtuigd zijn dat elk kind gemodificeerd kan worden, zullen meer inspanningen doen om kinderen te mediëren, wat het "Pygmalion-effect" wordt genoemd.

Enkele voorbeelden illustreren de reikwijdte van deze beschouwingen. Bedoeinen zijn bv notoire mechanici hoewel ze als kind misschien slechts geleerd hebben om geiten te hoeden. Welke vaardigheden ontwikkel je bij het geiten hoeden die nuttig zijn bij garagewerk? Ze hebben leren zoeken, leren letten op minieme tekens - bv. waar er water te vinden is - en ze hebben leren volhouden.

Ik wil een paar voorbeelden uit eigen werkervaring delen.

Voorbeeld 1

Yolande is een meisje van 19 met downsyndroom. Ze heeft leren lezen dankzij de vasthoudendheid van haar nochtans ongeletterde vader. Ze zat tot haar 13 jaar in speciaal onderwijs. Een LPAD onderzoek bracht aan het licht dat ze zeer goede leermogelijkheden had, maar dat deze in het buitengewoon onderwijs niet aan bod kwamen. Dan schakelde ze over naar gewoon onderwijs omdat haar ouders vonden dat daar meer leerkansen zijn. Nu heeft ze bijna een certificaat bejaardenhulp op zak. Dat is het resultaat van veel extra mediatie door vele geëngageerde mensen. Ze werkt nu ook met het IVP. Eén van de instrumenten waarmee we gewerkt hebben heet "Tijdsrelaties". We gebruikten dit omdat ze weinig inzicht heeft in tijdsrelaties, ondanks dat ze de klok goed kan lezen en de datum kent. Maar ze begreep de indeling van de tijd niet en had moeite met dingen in een juist tijdsperspectief te zien. De eerste bladzijde van "Tijdsrelaties" toont verschillende klokken. Het lijken allemaal klokken uit vervlogen tijden. Maar dat maakt niet uit. Het doel van het blad is immers om te leren hoe je de tijd kan meten, welke instrumenten daarvoor dienen, en meer in het algemeen, welke dingen je nog kan meten, met welke instrumenten, enz. Je kan dan als

mediator de link leggen met meer actuele instrumenten, en daar zijn plaatjes via het internet een welkome bron. Zo'n bladzijde is een aanleiding om het over allerlei dingen te hebben. Nieuwe concepten zoals "meten", "instrument", "parameter", "nauwkeurigheid", komen aan bod.

Voorbeeld 2

Odilia is een meisje van 12 met het syndroom van down. Ze heeft tot nog toe gewone basisschool gevolgd. Ze is nu volop aan het leren lezen, rekenen en schrijven. Het instrument "Weten en identificeren" van het IVP-basic programma is hierbij een grote hulp. Aan de hand van verschillende afbeeldingen leert ze ook over groepen en hun eigenschappen, leert ze lezen, zinnen maken en uitspreken, leert ze de volgorde van letters in een woord. Zo'n instrument vangt "verschillende vliegen in één klap". Ook nieuwe kennis wordt aangebracht; b.v. waarvan dingen gemaakt zijn; wat is hout, wat is metaal. Kinderen leren nadenken en verbanden leggen.

Voorbeeld 3

Gerben is een 15-jarige Afrikaanse immigrant die recent in dit land is komen wonen. Hij had de lagere school in Spanje gedaan en daar hadden ze gezegd dat hij na de lagere school naar een speciale school zou moeten gaan. Eens in België, ging hij eerst een jaar naar een "taalbad-klas" (OKAN), waar men opmerkte dat hij toch niet goed leerde. Een non-verbale IQ test gaf een laag resultaat, in het gebied van de verstandelijke beperking. Moeder geloofde dit niet. Een LPAD-onderzoek bracht aan het licht dat hij veel meer potentieel had dan hij liet zien in het IQ onderzoek en op school. Het bleek dat hij een groot tekort aan conceptuele woordenschat had en ook wat te impulsief was. Het volstond om concepten die hij nodig had bij de taken te mediëren, alsook zelfreguleringstechnieken, om betere resultaten te bekomen. Zo kon hij in gewoon onderwijs blijven meedoen.

Gerben is een typisch voorbeeld van wat Feuerstein "culturele deprivatie" noemt: kinderen die een tekort hebben in de overdracht van hun eigen cultuur, in dit geval door het onzekere economisch bestaan van de ouders. Mediatie is de sleutel om dit proces om te keren zodat het ten goede komt van leren en ontwikkeling. Het niet voldoen aan normen, die via gestandaardiseerde tests worden "opgelegd", is een weg naar uitsluiting. Een dynamisch-interactieve onderzoeksmethode zoals Feuerstein's LPAD is een uitweg uit de uitsluiting. LPAD is een echte paradigmaverschuiving in het psychologisch onderzoekslandschap, dat gedomineerd wordt door psychometrisch gestandaardiseerde testen. Niet te verwonderen dat de LPAD-methode nog steeds op weerstand stuit en blijvend pionierswerk is.

De mediatietheorie blijft een belangrijke theorie ook voor deze tijd. Het is a.h.w. een kompas voor de 21ste eeuw, waar mensen vaak het noorden kwijt zijn. Mediatie heeft ook ethische aspecten, in die zin dat ethisch "hoogstaand" gedrag - bv. respect voor andere mensen, voor dingen van waarde, empathie –het resultaat zijn van voldoende gemedieerde leerervaring. Mediatie faciliteert ook de weg naar een meer inclusieve samenleving, waar respect voor diversiteit de grondtoon is.

